

Hele nyhedsbrevet

-der bl a rummer en omtale af den vestjyske folkemindeforsker Evald Tang Kristensen, der især "huserede" på den jyske hede-

kan rekvireres ved mail til info@kulturlandskab.org

Fugle omkring Skjern Å, foto kb.

NYT CNNF-projekt:

Skjern Å – Et skibrudent nationalparkprojekt eller Danmarks 6. nationalpark?

Center for Natur- og nationalparkforskning (CNNF) er gået igang med en undersøgelse af brudfladerne mellem landbrugs-, jagt- og naturinteresser i Ringkøbing-Skjern kommune – med fokus på interessekonflikterne i den skibrudne Skjern Å nationalpark og Værnengene ved Ringkøbing fjord, samt bestræbelserne på alligevel at sikre etablering af Danmarks 6. nationalpark.

Processen omkring etablering af nationalparker i Danmark har med varierende styrke genereret konflikter mellem private lodsejerinteresser og naturbevarings- og friluftslivsinteresser. Med henvisning til den private ejendomsret og dermed eksklusiv dispositions- og adgangsret har nogle lodsejere i nationalparkerne enten sat betingelser for

offentlighedens adgang eller helt afvist at indgå i en forhandling. Loven om etablering af nationalparker fra 2007 er kendetegnet ved en proces, hvor alle aftaler om etablering og udvikling af en nationalpark er baseret på frivillighed gennem forhandlinger mellem nationalparken på den ene side og lokale lodsejere samt kommunale og statslige myndigheder på den anden side.

Natur- og friluftorganisationerne har på deres side kritiseret loven for at være alt for lempelig i kravene til regulering. Processen omkring etableringen af de fem etablerede nationalparker har derfor været kendetegnet ved kompromisser, som naturorganisationerne mener har svækket naturbeskyttelsen. Nogle vil hævde, at det peger mod en "tivolisering", som understøtter turismeindustrien i områderne omkring nationalparkerne.

Parallelt med etableringen af de første parker førte konventionelle landbrug og deres organisationer kamp mod "Randzonenloven". Man mener også at kunne se en stigning i sager, hvor landmænd har overtrådt beskyttelsesreglerne i §3 og Natura 2000 områder i skove, marker og enge, som de udnytter erhvervsmæssigt. Økonomisk trængte landmænds modstand mod de i deres øjne restriktive regelsæt fra staten og EU, har udviklet sig parallelt med nationalparkprocessen. I en række tilfælde er de også en central del af modstanden mod etableringen af nationalparker. Det var tilfældet med den nu forliste nationalpark Skjern Å i Vestjylland.

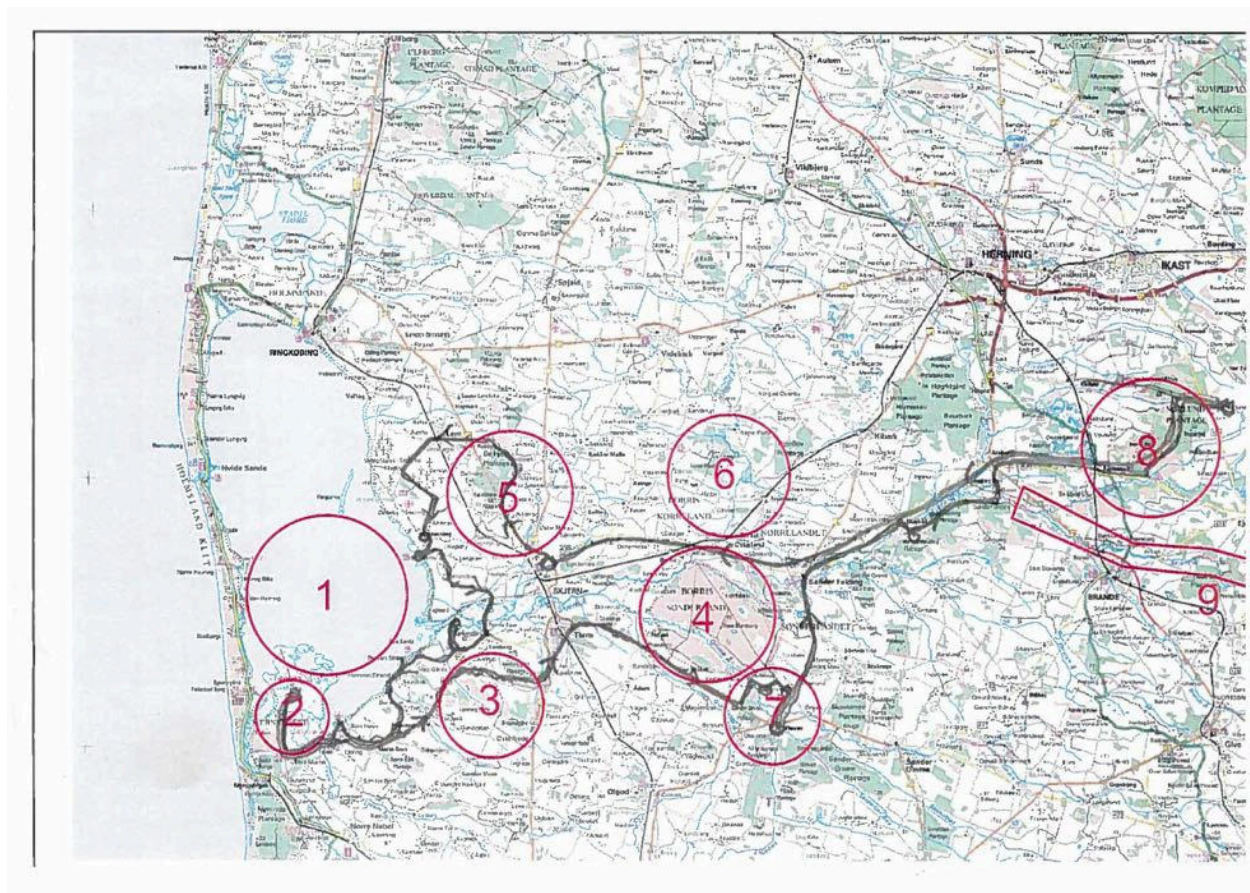
Modstanden i landsdelen har været hård og vedvarende mange år før og efter parkprojektet, men der har samtidigt vist sig meget store lokale forskelle i indstillingen til hensynet til naturbevarelse og de muligheder, en nationalpark kan bidrage med. Den private ejendoms- og dispositionsret har været kernen i lodsejernes modstand mod miljøregulering og etablering af beskyttede zoner fra staten og EU's side. Derudover har de protesterende lodsejere og deres organisationer hævdet, at de gennem dagligt brug af kulturlandskabet plejer og passer naturen. De mener, at deres arbejde ikke bliver anerkendt af samfundet. Det landbrugslandskab, som de forvalter, fremhæver de som "natur" og "kultur" med lokale historiske rødder. De artikulerer en anden naturopfattelse, end den miljø- og friluftorganisationerne forfægter med fokus på blandt andet biodiversitet. De sidst nævnte henter derimod støtte gennem dansk, europæisk og global lovgivning om naturbevaring og forvaltning.

De seneste fællesudspil fra Landbrug og Fødevarer, Danmarks Naturfredningsforening og Økologisk landforening åbner mulighed for jordbytte og lægger op til en klima- og miljøindsats i landbruget. Det erkender samtidigt, at en større biodiversitet er vigtig også for en fremtidig produktiv udnyttelse af landbrugslandskabet. Forhandlingsklimaet og dermed mulighederne for nye nationalparker, for eksempel Skjern Å nationalpark, er dermed væsentligt forbedret i og med flere lokale landboorganisationer bakker initiativet op

Hertil kommer, at udviklingen i Eus landbrugspolitik (CAP'en) i de kommende år fortsat vil bevæge sig fra landbrugsproduktionsstøtte til betaling for fælles goder som drikkevand, biodiversitet/natur/landskab, adgang, klima og dyrevelfærd. De seneste års erfaringer fra de nu 5 etablerede nationalparker kan desuden sætte en ramme for en mere pragmatisk holdning til forholdet mellem landbrug og naturbeskyttelse, end vi hidtil har oplevet.

Beretning fra en felttur til Skjern i november 2018

I November 2018, drog et udvalg fra CNNF (Jesper Brandt, Keld Buciek, Ebbe Prag og Kristine Juul) på fælles feltarbejde omkring Skjern å. Turen strakte sig over 4 dage. På baggrund af Ebbes tidligere studier, ønskede vi at få mere viden om årsagerne til, at det oprindelige nationalparksforslag aldrig blev effektueret, ligesom vi ønskede at få indblik i, hvordan den nye proces, der er iværksat af især Ringkøbing Skjern og Herning kommuner, tænkes gennemført, således at tidligere konflikter kan undgås eller i hvert fald nedtones. Forinden havde vi lavet aftaler med Chefen for Land, By og Natur i Ringkøbing- Skjern Kommune Per Høgh Sørensen, Jacob Poo Albæk, Projektleder for nationalparksekretariatet i afd. for Land, By og Natur, samt Louise Berg Hansen, biolog, ansat i Herning kommune. Vi havde ligeledes kontakter til en repræsentant for Vestjysk (tidligere Vestjysk Landboforening), et medlem af kommunalbestyrelsen (fra Kristendemokraterne), samt en borgergruppe i Sdr. Felding, der havde været særligt engagerede i processen omkring de første nationalparkplaner.

Ekskursionsrute for vores tur rundt omkring Skjern å d. 26-29 november 2018. De røde nummererede felter angiver de områder, der af Ringkøbing-Skjern kommune anses for at indeholde særligt interessante naturområder.

Den første dag blev brugt på at orientere os i lokalområdets landskabsmæssige diversitet. Vi besøgte Dejbjerg plantage og landsbyen Stauning med dens store vindmøllepark og fine udsigt over Ringkøbing Fjord, og fik en samtale med en af de lokale fiskere og jægere, der ikke kunne se behovet for yderligere beskyttelse af naturen. Vi fik et indblik i den lokale

sommerhusturisme ved bl.a. Bork Strand. Vi kørte ud på Værneengene, der selv om de ikke var inddraget i den oprindelige afgrænsning af nationalparken alligevel endte som et af de helt store stridspunkter. Vi besøgte desuden Dyrvig, oprindeligt en af de meget få andelsejede gårde oprettet i 70'erne, nu opkøbt af et hollandsk ægtepar. Det gav et fint indblik i de hårde vilkår, som unge, nyetablerede landmænd arbejder under, og hvordan unge landmænd med jord ned til Omme Å kun i ringe grad orker at forholde sig til de mange forslag til naturforbedring som de præsenteres for, herunder planerne om en fremtidig nationalpark i området. Vi kørte også gennem Hoven, et af de områder, hvor modstanden mod parken var størst, samt ud i omegnen af Boris Plantage, der desværre viste sig at være lukket for adgang. Endelig benyttede vi lejligheden til at kigge nærmere på de gamle brunkulslejer ved Søby, og det spektakulære landskab, som denne produktionsform har efterladt.

Mødet med Ringkøbing Skjern kommune viste den nye proces, der er sat igang for at gøre Skjern Å-området til Danmarks 6. nationalpark. Processen er mest trukket af Ringkøbing Skjern kommune. Herning (+ Ikast-Brandø) er foreløbigt mere med som 'sleeping partners'. Efter sidste kommunevalg har der været interesse for at genoplive nationalparksprojektet. For at sikre en ny begyndelse, er der blevet nedsat et § 17 udvalg. Sagsområdet er blevet placeret under en ny forvaltning og med helt nye folk, der ikke har været med i den tidligere proces. Ikke desto mindre møder genoplivningen af processen nogen modstand, fx fra Jægerforbundet, der mener at diskussionen burde være afsluttet. Der findes imidlertid forskellige udlægninger af, hvad der gik galt sidste gang. Nogle mener at det især var det kort, der blev introduceret på et relativt sent tidspunkt (i 2011) af Friluftsrådet og staten, der skabte utilfredshed. Utilfredshed fremstod både i relation til lodsejernes høringsvar og i fht. afgrænsningen af parken og inddragelsen af fjorden. Da naturfredningsforeningen og staten fik presset Fjorden og Værneengene ind, stod flere af de tidligere støtter af, og benyttede sig af deres veto. For at undgå denne situation, har man i den nye proces valgt at være tilbageholdende med at fremlægge nogen former for kort med faste streger. I den nye parkproces er der vægt på at forslaget skal være lokalt forankret, Naturstyrelsen er kun sparingspartner. Det nye her er, at man tager processen selv og definerer et bruttoområde. Man arbejder først med visionen, således at man derudfra kan definere et nettoområde. Der er ikke kort i referaterne, for når først der er et kort, så læser folk ikke længere teksten. Kommunen ønsker at arbejde mere på først at skabe en fælles vision. Derefter vil man starte en proces, hvor kommunen sammen med landbrugskonsulenten tager ud og snakker med den enkelte lodsejer om, hvad de ser af potentialer og hvordan dette kan tilpasses den måde lodsejerne ser mulighederne.

Fra kommunens side er man ikke særligt interesseret i de højtliggende landbrugsområder, der primært har interesse, i det omfang de kan bruges til at skabe sammenhæng i naturområderne. Mulighederne ligger derfor i, at landmænd kunne være interesserede i at bytte lavtliggende områder langs åen for højere beliggende arealer. Kommunens embedsmænd mente, at det forhold, at der er blevet oprettet andre nationalparker, havde hjulpet til at ændre folks opfattelse. For politikere og embedsmænd gælder det om at sikre at landmændene er med: De siger: Vi skal have visionerne og ideerne på plads før vi kontakter de nationale politikere. Der har været så meget bøvl omkring Værneengene og Tipperne, at det ikke er der, man vil starte en kamp. Fjorden ER allerede reguleret (men administrationen vil selvfølgelig gerne have den med i nationalparken) men det gælder om at få snakket med bl.a. fritidsfiskerne, Nogle vil gerne have en Nationalpark, der strækker sig fra kilde til udløb. Der er mange holdninger til dette. Baglandet og fjordfiskerne vil IKKE have fjorden med. Det er det andet kampområde.

Interviewet med lokale beboere og kommunalpolitikere i området bekræftede forestillingerne om, at det i vidt omfang også var gammel mistro og utilfredshed med processen omkring

Tipperne og Værneengene, der havde smittet af på al anden debat i området. Mange jægere og landmænd er mistroiske overfor de nye tiltag, og de har svært ved at tro på, at nationalparken ikke vil indebære restriktioner på længere sigt. I den sammenhæng var det interessant, at også de økologiske landmænd har følt sig true af fredningstankerne. Ifølge vores informanter betyder et evt. ophør af pløjning, at høslettet på engene bliver af for ringe kvalitet til, at det er værdifuldt foder for områdets kvægbønder. Samtidig er nogle interesserede i den øgede turisme som nationalparken vil kunne afføde. I Sdr Felding havde man håbet på at bruge Nationalparken som løftestang til at få flere folk til at flytte ud i området, i og med at man kunne brande det at bo midt i en nationalpark. Her var interessen i høj grad at få flere tilflyttere, der på forskellige vis kunne indgå i byens kulturliv.

Konflikterne omkring Nationalpark Skjern Å handler i meget høj grad om lodsejerne og den private ejendoms- og dispositionsret, men også om mistro til offentlige myndigheder. Konflikten, der ledte til Skjern Å Nationalparkens forlis i 2012, kan ikke forstås isoleret fra andre konflikter mellem landbrugsorganisationerne og myndighederne om den grundlovssikrede privatejendoms rækkevidde. Mange landmænd i Ringkøbing-Skjern-området var kritiske i forhold til staten, NGO'ers og overnationale myndigheders potentielt indgribende reguleringer i ejendoms- og dispositionsretten.

Kløften mellem parterne omkring den planlagte Skjern Å nationalpark var meget dyb i perioden fra 2005 til 2012, hvor det første forsøg på at etablere nationalparken led endeligt skibbrud. Landmænd i området mente, at den ville føre til indskrænkninger i ejendomsretten og dermed mindske deres strategiske manøvre frihed i forhold til fremtidige erhvervsmæssige dispositioner. Deres kritik kommer klarest til udtryk i høringsvaret fra de 50 landmænd fra Hoven-området (Jysk Landbrug hørings svar 4 maj 2011).

Landbrugsorganisationernes positioner

Landboforeningerne i region Midt, Vest og Sydjylland havde forskellige politiske holdninger til den planlagte nationalpark. Vestjysk landboforening var kritisk positiv og henviste til de såkaldte "otte forudsætninger" som grundlaget for at deltage, mens Jysk Landbrug ved formanden Bjarne Larsen (fra Venstre) var imod og støttede Hoven-landmændene i deres afvisning af Nationalparken. Jysk landbrugs position var præget af stærkt pres fra medlemmer af Bæredygtigt Landbrug. Det kan forklare Dansk Folkepartis afvisning af Nationalpark Skjern Å i folketingets miljøudvalg i 2011.

I lyset af forhandlingerne af loven om nationalparker og udmøntningen af den ift. lodsejernes rettigheder i de øvrige parker, er det tydeligt, at landbrugets organisationer har fået indført en *de facto* veto, hvad angår lodsejeres dispositionsret over deres jorde i nationalparkerne. Men samtidigt har ikke mindst Rigsrevisionens kritiske rapport fra 2013 klart fokuseret på det afgørende i en evaluering af, "om lovens hovedformål kan blive opfyldt, dvs. om nationalparkerne har medvirket til at styrke og udvikle naturen, og om de vigtigste danske naturtyper er tilstrækkeligt repræsenteret" (Notat til statsrevisorerne om beretning om etableringen af nationalparker i Danmark, April 2014, s. 4).

Vores indtryk kan umiddelbart kondenseres til:

- Der synes at have været et socialt pres på landmænd, der var positive overfor etablering af en nationalpark i området.
- Modstanden og opslutningen til Nationalparken skabte en øget spænding mellem naturinteresserede 'byboere' og produktionsorienterede landboere.

- Blandt landbefolkningen viste der sig en generel modstand mod statens/EU institutioner på Naturområdet og mod Naturlobbyen. Man troede ikke på, at politikerne ville holde de aftaler, de indgik.

Endelig har den ophedede debat omkring Værnengene smittet af på al anden debat.

Det bliver derfor spændende at følge, om den nye og mere deltagerorienterede tilgang fra kommune og forvaltning vil kunne overbevise de lokale om, at Nationalparken ikke vil pålægge landmændene nogen yderligere restriktioner. Omvendt kan man sige, at hvis Nationalparken ikke sikrer en rimelig genopretning af naturværdierne i Skjern Ådal, så kan det være svært at opretholde forestillingen om, at Nationalparkstanken består af andet end branding og turismeindtægter.

Men man skal gøre sig klart, at debatten vil komme til at udvikle sig samtidigt med en fornyet debat om ændringer i EUs landbrugspolitik frem til en CAP-reform fra 2021. Det forventes i den forbindelse, at der vil ske en gradvis omlægning af landbrugspolitikken (CAP) fra en passiv produktionsstøtte til en betaling for fælles goder (drikkevand, biodiversitet/natur, adgang, klima og dyrevelfærd), mens selve fødevareproduktionen kommer til at foregå på markedsvilkår. Det fremføres f.eks. fra Økologisk Landsforenings side, at jo længere tid denne omlægning udskydes, desto mere svinder opbakningen blandt EU's borgere til overhovedet at have et EU-budget til landbruget.

Det er svært at forestille sig, at en sådan omlægning ikke vil påvirke de dispositioner omkring arealanvendelse og naturudnyttelse, der udvikler sig blandt landmænd og andre jordejere. Man må yderligere formode, at det i særlig grad vil kunne påvirke dispositionerne i områder, hvor der igangsættes en aktiv bestræbelse på at få udviklet mere og mere sammenhængende natur, som det er tanken med nationalparkerne - også selvom det udelukkende sker på grundlag af frivillighed.